

6. Адміністративна відповідальність в Україні : [навч. посіб.] / за заг. ред. А.Т. Комзюка. – 2-ге вид., виправи, і доп. – Х. : Ун-т внутр. справ, 2000. – 103 с.

7. Адміністративне деліктне законодавство : зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / автор-упорядник О.А. Банчук. – Книги для бізнесу, 2007. – 912 с.

8. Конвенція про права дитини 1989 року : збірник міжнародних документів та нормативно-правових актів України з питань соціально-правового захисту дітей. – К. : Логос, 2001. – Ч. 1. – С. 42–63.

УДК 342.9

ПРАВОВИЙ СТАТУС СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ

THE LEGAL STATUS OF THE SPECIALIZED ANTI-CORRUPTION PROSECUTOR'S OFFICE OF UKRAINE: NOTION AND ELEMENTS

Савранчук С.Л.,
аспірант кафедри адміністративного права і процесу
Національна академія внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню понятійного апарату правового статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України. Визначено поняття правового статусу об'єктів та суб'єктів адміністративних правовідносин. Розглянуто особливості правового статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України. З'ясовані базові елементи правового статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, якими виступають: права й обов'язки (повноваження); функції та засади (принципи) діяльності; організаційні основи та відповідальність.

Ключові слова: правовий статус, елементи правового статусу, Спеціалізована антикорупційна прокуратура України.

Статья освещает понятийный аппарат правового статуса Специализированной антикоррупционной прокуратуры Украины. Определено понятие правового статуса объектов и субъектов административных правоотношений. Рассмотрены особенности правового статуса Специализированной антикоррупционной прокуратуры Украины. Выявлены базовые элементы правового статуса Специализированной антикоррупционной прокуратуры, которыми выступают: права и обязанности (полномочия), функции и основы (принципы) деятельности; организационные основы и ответственность.

Ключевые слова: правовой статус, элементы правового статусу, Специализированная антикоррупционная прокуратура Украины.

In the article the scientists' different views concerning the legal status and its structural elements of the public prosecutor's offices are analysed. It is stressed that by the notion of "legal status" one should understand the complex of legislatively adopted and guaranteed by the state rights, freedoms, duties and responsibilities which define the legal position of an individual or a legal entity.

It is stressed that the main structural elements of the legal status of the prosecutor's office are: 1) the place of the prosecutor's office in the system of sharing the power, state mechanism and its component part – state apparatus; 2) interrelations and relationships of the prosecutor's office with other power structures; 3) the tasks of the prosecutor's office; 4) the principles of formation and activities of the prosecutor's office; 5) the functions of the prosecutor's office; 6) cognizance (complex of the powers) of the prosecutor's office (the rights and duties of the of the prosecutors); 7) the legal position of the authorities of the prosecutor's office, the order of their appointment and dismissal; 8) the system of legal and social guarantees of the prosecutor's activities.

It is defined that the Specialized anti-corruption prosecutor's office of Ukraine is an independent structural unit of the General Prosecutor's Office of Ukraine which is responsible for: supervising compliance with laws while conducting operative and search activities of the pre-trial investigation by the National anti-corruption bureau of Ukraine; supporting state prosecution in relevant proceedings; representing the interests of a citizen or the state in court in the cases provided by law and concerning the corrupt offenses or those connected with corruption.

The author has found out the definition of "the legal status of the Specialized anti-corruption prosecutor's office of Ukraine" by which one understands the system of legislatively adopted principles and norms which define the legal bases of formation and activities of the Specialized anti-corruption prosecutor's office of Ukraine and define it in relations with the society and the state. The basic elements of the legal status of the Specialized anti-corruption prosecutor's office are the following: the rights and duties (powers); the functions and bases (principles) of activities; organizational foundations and responsibility.

Key words: legal status, elements legal status, Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office of Ukraine.

Поняття «правовий статус» має глибокі історичні корені. Перші згадування про юридичний статус містяться у працях давньоримських учених. У перекладі з латини (status) воно означає становище, стан у будь-якій ієрархії, структурі, системі. За допомогою цього терміна римські вчені сформулювали категорії, що відображають окремі аспекти правового становища людини: стан громадянства – status civitatus, стан свободи – status libertatus, сімейний стан – status familiae [1].

Потреба в сучасному розумінні значенні поняття «статус» зумовлена необхідністю описання соціальної структури суспільства. Людина протягом всього свого життя вступає в різноманітні суспільні відносини, в яких вона виконує різні соціальні ролі. Становище особи, яке вона займає в соціальній системі та яке визначено низкою економічних, професійних, етнічних та інших ознак, характеризується поняттям статусу [2].

Відносини особистості з суспільством, державою можна схарактеризувати, визначивши види соціальних статусів, а саме: функціонально-рольовий, соціальний престиж, правовий та ін. [1].

Метою статті є дослідження понятійного апарату правового статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України та визначення його структурних елементів.

Правовий статус юридично опосередковує найважливіші зв'язки між індивідами, державою, суспільством. Його характерною рисою є врегульованість нормами права [2]. Цей юридичний феномен визначає місце, яке особа посідає в політичному, соціально-економічному, культурному житті країни, у сфері управління державними та суспільними справами, її соціальну роль [3].

Правовий статус особистості є важливою складовою загальної проблеми прав особистості, адже правильна та

всебічна регламентація дає змогу громадянам реалізувати свої права та захищати законні інтереси.

Нині серед учених-правознавців немає єдиної позиції щодо визначення терміна «правовий статус» та основних елементів, що утворюють цю юридичну категорію. Більшість вітчизняних учених погоджується з тим, що основу правового статусу становлять права й обов'язки.

У довідково-енциклопедичній літературі за загальною редакцією Ю.С. Шемшученка правовий статус визначено як сукупність прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, що в Україні передбачено Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України [4].

На думку С.Д. Гусарева, феномен правового статусу особистості визначає «<...> співвідношення особистості та права, за допомогою якого держава окреслює для суб'єкта межі можливої діяльності, його становище по відношенню до інших суб'єктів, і залежно від індивідуальних або типових ознак, які властиві суб'єктові, у праві відбиваються повнота правового становища особистості, його певна уніфікація або обмеження» [5].

О.Ф. Скакун вважає, що правовий статус – це система покріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права координує свою поведінку в суспільстві. Нерідко до структури правового статусу належать, крім прав, свобод, обов'язків, ще й громадянство, законні інтереси та гарантії. Ці категорії, на думку дослідниці, є або передумовами правового статусу, або його умовами, супроводжують його, але не становлять його структуру [6].

Необхідно зазначити, що в теорії держави і права існують різні наукові погляди щодо правового статусу та його структурних елементів. Так, на думку Н.М. Крестовської та Л.Г. Матвеевої, в основі правового статусу лежить фактичний соціальний статус, тобто реальне становище людини у певній системі суспільних відносин. Структурними ж його елементами є: 1) правові норми та принципи, що встановлюють цей статус; 2) правосуб'єктність; 3) основні права та обов'язки; 4) законні інтереси; 5) громадянство (або інше відношення до країни перебування – без громадянства, іноземне громадянство чи підданство); 6) юридична відповідальність [7, с. 133]. Н.І. Матузов та А.В. Малько до структури правового статусу відносять такі елементи: а) правові норми, що встановлюють цей статус; б) правосуб'єктність; в) основні права та обов'язки; г) законні інтереси; д) громадянство; е) юридична відповідальність; є) правові принципи; ж) правовідносини загального (статусного) типу [8, с. 269].

Отже, сьогодні є різні позиції науковців щодо визначення терміна «правовий статус»; більшість учених погоджується з тим, що основою правового статусу є сукупність прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб. Специфіку та особливості різних галузей права відображає такий різновид правового статусу, як галузевий, що визначений нормами конкретної галузі права; так, відповідно, для галузі адміністративного права цим різновидом є адміністративно-правовий статус.

Таким чином, на нашу думку, поняття «правовий статус» слід розуміти як сукупність законодавчо закріплених та гарантованих державою прав, свобод, обов'язків та відповідальності, які визначають правове становище фізичної або юридичної особи.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. прокуратура становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [9].

Правовий статус прокуратури, з одного боку, є одним з ключових питань під час визначення її ролі та місця в судовій владі, а з другого – досить структурованим інститутом, що й зумовлює певну складність його розгляду.

У цьому контексті варто погодитись із В.В. Сухоносом, який справедливо зазначає, що «<...> категорія правового статусу прокуратури, як і будь-якого іншого державного органу, може і повинна бути методологічною основою пізнання його природи, принципів організації, форм та методів діяльності, а також сприяти правильному розумінню сутності державного механізму як цілісної системи» [10, с. 209].

В юридичній науці також прослідковується механізм підходів до виділення структурних елементів правового статусу суб'єктів правових відносин. Наприклад, досліджуючи загальнотеоретичні засади правового статусу суб'єктів права, І.С. Окунев виділяє такі складові елементи юридичної конструкції правового статусу суб'єкта права: 1) правосуб'єктність; 2) система прав, обов'язків та законних інтересів; 3) система гарантій прав і обов'язків суб'єктів права; 4) юридична відповідальність [11, с. 9].

Виявлення структурних елементів правового статусу прокуратури необхідне для більш повного аналізу цієї категорії та для моделювання відповідного інституту в його взаєминах із суспільством та державою. Досліджуючи різноманітні підходи до критеріїв структуризації, варто підкреслити, що в юридичній літературі також немає однозначного підходу щодо структурних елементів правового статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, так і прокуратури в цілому. Так, з урахуванням особливостей прокурорської системи В.В. Сухонос визначає такі елементи її правового статусу: 1) місце прокуратури в системі поділу влади, державному механізмі та його складовій частині – державному апараті; 2) взаємозв'язки і взаємовідносини прокуратури з іншими владними структурами; 3) завдання прокуратури; 4) принципи організації і діяльності прокуратури; 5) функції прокуратури; 6) компетенція (сукупність повноважень) прокуратури (права і обов'язки прокурорів); 7) правове становище посадових осіб прокуратури, порядок їх призначення і звільнення; 8) систему правових і соціальних гарантій прокурорської діяльності [10, с. 211].

Враховуючи вказані вище елементи правового статусу прокуратури, вважаємо за необхідне висловити власну точку зору щодо цього питання. Безумовно, серцевиною правового статусу будь-якого органу державної влади є його функції. Це повною мірою стосується і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України.

На нашу думку, саме функції прокуратури відображають її місце в механізмі держави. За п. 3 Положення «Про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України» від 12.04.2016 р. № 149 на Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру України покладаються такі функції: 1) підтримання державного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях, розслідуваних Національним антикорупційним бюро України; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених Законом України «Про прокуратуру» і пов'язаних з корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями; 3) нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; 4) нагляд за додержанням законів щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування Національним антикорупційним бюро України кримінальних правопорушень та оскарження незаконних судових рішень на стадії досудового розслідування і судового розгляду [12].

Одним з елементів правового статусу прокуратури є принципи її діяльності. Варто погодитись із О. Юхимюк,

яка, зазначає, що «під принципами права варто розуміти основоположні ідеї, нормативні засади позитивного права, що визначають сутність та спрямованість правового регулювання, в національному законодавстві допускається отождолення та взаємозаміна таких термінів, як «принцип» та «засада» [13, с. 14].

Відповідно до ст. 3 Закону діяльність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури ґрунтується на засадах: 1) верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканності та безпеки найвищою соціальною цінністю; 2) законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності; 3) територіальності; 4) презумпції невинуватості; 5) незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень під час виконання службових обов'язків; 6) політичної нейтральності прокуратури; 7) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади; 8) поваги до незалежності суддів, що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження в порядку, передбаченому процесуальним законом; 9) прозорості діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, вільним доступом до інформації довідкового характеру, наданням на запити інформації, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання; 10) неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки [9].

Ще одним з елементів правового статусу прокуратури виступають організаційні основи системи прокуратури. Як зазначає Н.О. Рибалка, завдання та функції системи органів прокуратури зумовлюють її організаційну структуру, яка є одним з основних елементів управління системою [14, с. 284].

Відповідно до п. 2 Положення «Про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України» до складу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури входять: 1) управління процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення та представництва в суді (1–6 відділи); 2) аналітично-статистичний відділ; 3) відділ документального забезпечення [12].

Отже, Спеціалізована антикорупційна прокуратура України є самостійним структурним підрозділом Генеральної прокуратури України, на який покладається: здійснення нагляду за додержанням законів під час проведеної оперативно-розшукової діяльності досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених законом і пов'язаних з корупційними правопорушеннями.

Таким чином, дослідивши правову природу статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, можна зробити висновок, що Спеціалізована антикорупційна прокуратура України є суб'єктом судової влади. Прокуратура безпосередньо реалізує основні функції у сфері правосуддя, й від рівня її правового статусу залежать авторитет судової влади та ефективність здійснення функцій правосуддя в Україні.

Підсумовуючи викладене вище, можна запропонувати таку дефініцію поняття як «*правовий статус Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України*» – це система законодавчо закріплених принципів та норм, які визначають правові засади організації та діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України і визначають його у взаєминах із суспільством та державою. Базовими елементами правового статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури виступають: права й обов'язки (повноваження); функції та засади (принципи) діяльності; організаційні основи та відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой юридический словарь / [авт.-сост. В.Н. Додонов и др.]; под. ред. А.Я. Сухарева и др. – М. : Инфра-М, 1998. – 790 с.
2. Родаев В.В. Социальная стратификация : [учеб. пособие] / В.В. Родаев, О.И. Шкаратан. – М. : Аспект-Пресс, 1996. – 317 с.
3. Грибанова М.А. Зміст поняття адміністративно-правового статусу громадянина / М.А. Грибанова // Держава і право : зб. наук. пр. – К., 2001. – Вип. 11 : Юридичні і політичні науки. – С. 230–235.
4. Шемшученко Ю.С. Правовий статус / Ю.С. Шемшученко, Н.М. Пархоменко // Юридична енциклопедія: в 6-ти т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2003. – Т. 5. – С. 44.
5. Гусарев С.Д. Теоретичні аспекти забезпечення правового статусу особистості в Україні / С.Д. Гусарев // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – 2000. – № 1. – С. 39–44.
6. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [підруч.] / О.Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Кунсум, 2001. – 656 с.
7. Крестовська Н.М. Теорія держави і права: Елементарний курс. – видання друге / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева. – Х. : Одиссей, 2008. – 432 с.
8. Теория государства и права : [курс лекций] / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2007. – 768 с.
9. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року, з останніми змінами // Офіційний вісник України. – 2014. – № 87. – Ст. 2471.
10. Сухонос В.В. Поняття і сутність правового статусу прокуратури / В.В. Сухонос // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 51. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. – С. 209–213.
11. Окунев І.С. Загальнотеоретичні засади правового статусу суб'єкта права : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І.С. Окунев. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2010. – 20 с.
12. Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України : Наказ Генеральної прокуратури України від 12 квіт. 2016 р. № 149 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cct.com.ua/2016/12.04.2016_149.htm.
13. Юхимюк О. Особливості викладу принципів права в національному законодавстві / О. Юхимюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки». – Вип. 6. – Т. 1. – Херсон, 2013. – С. 12–15.
14. Рибалка Н.О. Особливості визначення системи та структури органів прокуратури України / Н.О. Рибалка // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 284–288.